

V iskanju proletarske neodvisnosti:

Kriza in možnost razklenitve kapitalističnega razmerja

Zdi se, da premišljevanje sedanje krize logično vodi k raziskovanju hipoteze delavske oziroma proletarske neodvisnosti. Kriza oblike finančne komande nad globalno proizvodnjo in menjavo pravzaprav razkriva, v kolikšni meri je subjekt dela oziroma proletarski subjekt zaklenjen v kapitalu, ki je po zadnji krizi v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja prevzel finančno obliko oziroma obliko monetarne avtonomije. Potencial neodvisnosti proletariata – kakšne so možnosti za razklenitev dialektičnega razmerja in uveljavitev logike ločitve, kakšen je torej politični potencial proletariata – lahko identificiramo bodisi teoretsko bodisi na ravni bojev na terenu krize. Seveda lahko damo tudi določeno oceno obstoja potenciala neodvisnosti proletariata na osnovi spremljanja razvoja krize in kapitalističnega reformizma. Ta ocena je v različnih kontekstih različna. V našem neposrednem okolju se zdi ta potencial izjemno majhen. Iniciativa je na strani kapitala, recesija se kaže kot razvrednotenje dela in kot strahovit mehanizem izsiljevanja. Zdi se, da krčenje ekonomskih aktivnosti, ki sledi finančni krizi, vodi zgolj k revščini in marginalizaciji. Dirka navzdol se nadaljuje, vojna vseh proti vsem, ki utemeljujejo kapitalistično

suverenost, se zaostrojuje. Če hočemo obrniti te procese, ni dovolj misliti, kako zastaviti učinkovito obrambo, ampak kako zastaviti defenzivo kot ofenzivo. Kako misliti in delovati v skladu s tehniko japonskega mečevanja in ne s tehniko zahodnega (grško-rimskega) mečevanja. Namesto dvojne sekvence blokada – udarec je treba misliti enojno sekvenco anticipacije, po kateri je blokada hkrati udarec, obramba hkrati napad.

Moč in kriza filozofije praxis

Kakšna je možnost zastavitve neodvisnosti proletariata na teoretski in filozofski ravni? Seveda se najprej postavlja ustreznost takšnega vprašanja. Še posebej, če se spomnimo vseh teoretskih in praktičnih naprežanj, da bi prešli moderno dialektiko in moderno filozofijo subjekta. Status matrice razumevanja in organiziranja osvobodilnih gibanj, ki ji je pripadal, je filozofija praxis, ki izhaja iz dialektike subjekta in objekta oziroma dela in kapitala, izgubila po prelomnem letu '68 in dokončno z izbruhom alterglobalizacijskega gibanja. Razlogi njene postavitve na tron osvobodilnih in revolucionarnih gibanj so identični razlogom njene detronizacije. Filozofija praxis desubstancionalizira družbene odnose in subjekt, imanentizira oblast in uvede princip postajanja. Človek, družbeni odnosi in institucije niso emanacija apriornega subjekta in ne izhajajo iz transcendence. So spremenljivi in proizvedeni, oba atributa pa izhajata iz protislovja in iz boja med dvema poloma, dvema razredoma, ki sta delo in kapital. V tem oziru je imela filozofija praxis absolutno prednost, ne samo pred teološkimi opredelitvami družbenega reda in komunitarističnimi substancionalizacijami, ampak tudi pred liberalno in anarhistično teorijo subjekta, kjer prva konstruira apologijo, druga pa kritiko obstoječega družbenega reda, družbenih institucij in konstitucije na osnovi

¹ Glej Lazzarato, 2004: 12–19

² Za malo »neuravnoteženo« zgodovino avtonomističnega marksizma glej Wright, 2002.

hipostaziranega subjekta, ki pogosto služi definiranju utopičnih političnih projektov.

Kriza filozofije praxis ima več vzrokov. Postajanje, ki je dogodkovno in aleatorno, je dobilo obeležje napredka in teleologije znotraj mašinerije vserezšujoče dialektike. Subjekt se je tako lahko povnanjil zgolj v kapitalu. Politična subjektiviteta dela je bila vprežena v kapitalistični projekt modernizacije in napredka. V kolikor se je uspela vzpostaviti kot oblast, pa ni bila nič drugega kot homologija kapitalistične oblasti. Temeljni odnos, na osnovi katerega se konstituira družba, je bil hipostaziran, zato je filozofija praxis kot matrica revolucionarne in osvobodilne politike zastirala vse druge oblike dominacije, pa naj je šlo za oblike dela zunaj svobodnega mezdnege dela, ali za boje proti drugim oblikam dominacije, ki se jih je sicer načeloma povezovalo z razrednim vprašanjem – vendar vedno kot sekundarne in razrednemu boju podvržene oblike bojev. Kritika filozofije praxis se je iztekla bodisi v njeno zavračanje, češ, da gre za obliko moderne filozofije subjekta¹, bodisi v njeno nadgrajevanje z izkušnjami in razvojem razrednega in družbenih bojev.

Trenutna finančna in ekonomska kriza nas vsekakor vrača k vprašanju politične ekonomije in njene kritike. Pogosto se pojavljajo analogije z zgodovinskimi krizami kapitalistične ekonomije in celo neke vrste oživljeno zanimanje za kritiko politične ekonomije. In seveda njenega poglobitnega avtorja Marxa. Na tem mestu se bomo ukvarjali z vprašanjem neodvisnosti proletariata, možnosti razklenitve vserezšujoče dialektike med delom in kapitalom ter skušali odgovoriti tudi na vprašanje uporabnosti filozofije praxis kot matrice razumevanja in organiziranja osvobodilnih bojev. Ob tem se bomo naslonili na primer nadgradnje Marxove matrice z izkušnjami bojev, kot jo je prinesel avtonomistični marksizem in njegov najplivnejši avtor Antonio Negri.

Avtonomistični marksizem² v iskanju teoretične utemeljitve neodvisnosti dela

Osrednja problematika avtonomističnega marksizma, ki je narekovala kreativno »raztezanje« Marxovih teorij in kategorij z namenom njihovega prilagajanja razvoju razrednega boja, je bila možnost teoretične utemeljitve neodvisnosti dela. Ta problematika se je napajala iz konkretne vsebine razrednega boja v »slavnih tridesetih« in njegove krize, iz prehoda od planske države h krizni državi, od keynesianizma k neoliberalizmu, od fordizma k postfordizmu, od delavskih bojev k družbenim bojem. To obdobje se začne s krizo leta 1929. Učinek slednje je bil strmoglavljenje tržne ideologije *laissez faire*. Če slednja postavlja trg in svobodno menjavo med posamezniki kot matrico organizacije družbe (seveda gre za nič drugega kot mistifikacijo), so odgovori na krizo kot matrico organizacije družbe definirali mesto materialne produkcije, tovarno. Skrajno racionalizirana in tehnicizirana tovarna je postala model družbene organizacije tako v fašizmu kot v bivših liberalno demokratičnih režimih, ki so stopili na pot gradnje določenih oblik industrijske demokracije.

Poraz fašizma in hegemonija režimov države blaginje po drugi svetovni vojni pravzaprav pričata o naslednjem paradoksu kapitalizma. Slednji skuša nenehno marginalizirati pomen dela, se znebiti nadležnega subjekta dela in razrednega boja, obenem pa mora zaradi potrebe po nenehni reanimaciji pod pokrov motorja kapitalističnega razvoja vgraditi sam razredni boj. Povojno obdobje hegemonije države blaginje tako označuje oblika razrednega boja, ki skozi politični konflikt med delom in kapitalom in skozi oblike mediacije med njima artikulira ravnovesje med produkcijo in konsumpcijo. Razmerje med razvojem potreb delavcev in produktivnostjo dela (pri čemer je produktivnost razumljena kot manjšanje vre-

dnosti nujnega dela na račun porasta vrednosti presežnega dela) je bilo določeno politično, v razrednem boju. Poglobljanje antagonizma in končno razkroj ravnovesja med kapitalom in delom, ki ga je vzpostavila država blaginje, izhaja iz kvadrature kroga tega ravnovesja. Delo namreč teži k povečanju sfere potreb, kapital pa k maksimiranju presežnega dela na račun nujnega dela. Rezultat te kvadrature kroga je stagflacija. Proletarci hočejo več denarja in manj dela, kar pomeni, da širijo sfero potreb, obenem pa dvigujejo vrednost nujnega dela. Kapital, ki je pred tem moral sprejeti razredni boj kot motor ekonomskega, družbenega in političnega razvoja, ponovno poseže po ideologiji *laissez faire*, kar pomeni, da mora poraziti in izničiti politično moč delavskega razreda. Institucije delavskega razreda od strank do sindikatov se na ofenzivo kapitala v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja odzovejo s poskusi ohranitve sistema ravnovesja med kapitalom in delom, ki je bilo vzpostavljeno v času države blaginje. Tako uvajajo politiko zategovanja pasov, žrtvovanja, postanejo vneti zagovorniki *austerity measures* in agenti discipliniranja tistih delov delavskega gibanja, ki se noče prilagoditi »novi realnosti«³.

Naslednja problematika, ki pelje k poskusom teoretske utemeljitve neodvisnosti dela oziroma proletariata, je povezana s subjektivno platjo razrednega boja, z razvojem teorije revolucionarne družbene preobrazbe. Zgodovinska komunistična revolucija je bila vprežena v projekt modernizacije, njen cilj je bil doseči racionalno demografijo⁴, pomezdenje celotne družbe. Bistvo leninistične sheme je revolucioniranje družbenih odnosov in vzpostavitev diktature proletariata na osnovi izkušnje in subjektivitete, ki je nastala v za tisti čas najnaprednejši obliki produkcije – kapitalistični produkciji z nastajajočim industrijskim delavskim razredom. Razvita kapitalistična produkcija je bila obvezen purgatorij za vstop v komunizem vsestranskega razvoja družbenega individuuma. Ta tranzicijski purgatorij pa se

³ Glej Lotringer, S. in Marazzi, C., 2007: 36–61 ter Harvey, 2005: 12–13.

⁴ Po Gramsciju gre za družbo proizvajalcev, ki jo sestavljajo zgolj mezdni delavci in kapital.

nikakor ni končal. Na zahodu ga je nenehno obnavljal zgodovinski kompromis med delom in kapitalom, na vzhodu pa se je diamatskemu (dialektično materialističnemu) marksizmu inherentna teleologija iztekla v figuri industrijskega delavskega razreda kot doseženega smotra vsega. Mezdna oblika družbene organizacije je ostala, razredni boj pa je bil pokurjen in zamrznjen v trenutku revolucije. Redukcija konkretnega dela na abstraktno je bila nemobilen in enkraten utemeljitelj. Kategorije kapitala so imele značilnost vserezšujoče dialektike, s čimer so postale učinkovito sredstvo gospostva in izkoriščanja v socialističnih deželah. Socialistične birokracije pa so imele vlogo varuhov zaprtosti kategorij kapitala.

Poskusom teoretske utemeljitve neodvisnosti dela oziroma proletariata botruje ta slepa ulica, s katero se je soočalo revolucionarno delavsko gibanje. Motor spreminjanja, univerzalnega razvoja družbenega individuuma in povečevanja bivajočega je bil bodisi rekupeiran v inhibicijsko prokrustovstvo kapitala bodisi onemogočen v podobi zgodovinskega subjekta delavskega razreda, na osnovi katerega so zgrajene družbene institucije, iz katerih je bil izgnan razredni boj. Pri tem je še posebej indikativno dejstvo, da je bila slepa ulica še posebej nevzdržna v sferi cirkulacije kapitala, ki načeluje reprodukciji družbe in ne v sferi neposredne produkcije. Vprašanje neodvisnosti proletariata moramo tako razumeti v povezavi z eksplozijo družbenih bojov in ne toliko v povezavi s klasičnimi delavskimi boji.

Recepcija *Grundrisse*

Antonio Negri je zastavil branje Marxovih *Očrtov* kot vzpenjanje po pobočju produkcije in teorije presežne vrednosti proti vrhu, onkraj

katerega se spustimo po pobočju cirkulacije in reprodukcije, kjer lahko zastavimo hipotezo komunizma. Kategorije kapitala v *Očrtih* so antitetične in ne sintetične, njihovo dinamiko določa logika separacije ter antagonizma in ne logika razrešljivosti protislovij in sinteze. Z napredujočo socializacijo in abstrakcijo, ki jo določa antitetičen karakter kategorij, se logika separacije pogloblja do nastanka dveh ločenih subjektov, subjekta kapitala in subjekta dela. Teorija vrednosti, po kateri se vrednost določa s količino delovnega časa, potrebnega za proizvodnjo blaga, je podvržena teoriji presežne vrednosti. Pretvorba uporabne vrednosti v menjalno vrednost, ki je predpogoj cirkulacije kapitala, je kritična zato, ker je delo, ki je temelj vrednotenja kot povečevanja vrednosti, kar šele da kapital, posebna spremenljivka, drugačna od drugega blaga, ki se menjuje. »Delo se torej lahko preoblikuje v kapital samo če prevzame obliko menjave, obliko denarja. To pa pomeni, da gre za antagonističen odnos, da se delo in kapital pojavljata v menjavi, ki vzpostavlja njuno produktivno sintezo, kot avtonomni, neodvisni identiteti« (Negri, 1996: 127). Kritičnost tega procesa redukcije uporabne vrednosti na menjalno vrednost kapital razrešuje z operacijo realizacije v sferi ekspanzivne cirkulacije in reprodukcije kapitala. »Država je prvi nivo sinteze protislovij produkcije, svetovni trg je druga sintetična oblika, vendar pa je tudi, znova, teren krize in raztopitve« (Negri, 1996: 120). Sinteza protislovij, h kateri teži kapital (najprej v obliki države, nato v obliki svetovnega trga), še zdaleč ne pomeni pomirjenja izhodiščnega antagonizma. Nasprotno: »temeljni antagonizem se na nivoju svetovnega trga predstavlja v njegovi čisti obliki (antagonizem med dvema razredoma) in družbeni obliki (socializacija in difuzija antagonizma od produkcije k cirkulaciji).« (Negri, 1996: 121) V *Očrtih* Marx potemtakem izhaja iz izhodiščnega antagonizma, ki se po vsakem poskusu sinteze, po vsakem poskusu kapitala, da objektivira svojo

negacijo, poglobi, vse do možnosti nastanka ločenega subjekta dela, ki je pravzaprav subjekt komunizma. Hipoteza komunizma torej ni zgrajena na predkapitalistični uporabni vrednosti, ampak na uporabni vrednosti, ki jo lahko izluščimo na koncu zgodovine kapitala, na koncu njegove progresivne vloge, ko je celotna družba realno subsumirana pod kapital. Zgrajena je na uporabni vrednosti kot politični organizaciji delavskega razreda, ki ni homologna s kapitalom, ki ne skuša načelovati kapitalu, ampak razgraditi kapitalistično razmerje.

Pri Marxu proletarska neodvisnost ni eksplicitno opredeljena. Kar pa ne pomeni, da je ne moremo izpeljati iz logike separacije in metode tendence, ki sta v *Očrtih* določujoči. Izluščimo jo lahko šele na določenem nivoju razrednega boja, ki je bil Marxu nepoznan. Če mu sledimo, moramo onkraj Marxa, tja, kjer se odpre možnost definiranja teorije mezde, ki je pri Marxu obstajala le kot načrt knjige o kapitalu. Realnost razrednega boja v njegovih časih ni omogočila nastanka ločene teorije mezde, ki ne bi bila podvržena teoriji presežne vrednosti. Lahko bi dejali, da je v Marxovem času razvoj kapitalizma dajal slutiti izjemne potenciale osvoboditve, ki pa so se takrat lahko uresničevali le v obliki kapitala. Po Nietzscheju lahko rečemo, da je krilati metulj komunistične osvoboditve lahko obstajal le v ostudni gosenici kapitala. In slednja je pokazala izjemno trdoživost, saj se je kazala kot neizogiben pogoj možnosti osvoboditve še v nedavno propadlem ciklu komunističnih bojev, ki jim je načelovala politika tretje internacionale. Neodvisnost dela oziroma proletariata lahko definiramo, ko se dokončno razvije kapitalistično razmerje: na ravni svetovnega trga, ko si stojita nasproti družbeni kapital in družbeno delo, ki je popolnoma abstrahirano in socializirano. Neodvisnost proletariata lahko na osnovi Negrijevega branja *Očrtov* identificiramo v teoriji mezde, male cirkulacije in avtomatičnega sistema strojev.

Neodvisnost proletariata v teoriji mezde

Oblika mezde je najprej zakrivajoča. Nujno delo, iz njega izžarevajočo kreativnost, delavsko subjektiviteto torej, lahko spoznamo tako, da kopljemo po obliki mezde. »Uničiti moramo ovoj, ki skriva vitalnost vrednosti, ko iz nje črpa substanco in ji daje videz produktivnosti kapitala« (Negri, 1996: 227). Nadalje je mezda razvoj vrednostnega razmerja in produkcije, ki temelji na vrednosti, obenem pa je kot razmerje mera recipročne distance obeh razredov v boju (ibid.). Oblika mezde vsebuje redukcijo konkretnega dela na abstraktno, redukcijo singularnih delavcev na povprečno družbeno delo. Vendar »ta pretvorba ni dovršena sinteza, danost, na osnovi katere se gradi antagonistična tendenca. Produktivno delo, delovna sila, nista nemobilni motor, iz katerega bi bil ustvarjen kapital: tečeta vzdolž artikulacij kapitala, na protislovne načine animirata vse objektivacije kapitala. Na določenem nivoju kapitalističnega razvoja oblikovanje odnosa sil med razredi na realen in kolektiven način predstavlja vse, kar je bilo v kapitalističnem odnosu prisotno od začetka. Cirkulacija kapitala intervenira, da bi dovolila izbruh dualizma koncepta in da se oblikuje kot dvojnost subjektov.« (Negri, 1996: 230–31) Neodvisnost dela oziroma proletariata izhaja iz izhodiščne krize in nasprotja kapitalističnega odnosa, ki pa na določenem nivoju kapitalističnega razvoja – ko doseže nasprotje med živim in opredmetenim delom svojo skrajno obliko, ko obstaja menjava med mezdanim delom in kapitalom znotraj totalno razvite družbene relacije – prevzame antagonistično obliko in se razcepi na dvojnost subjektov.

O neodvisnosti dela oziroma proletariata v teoriji mezde nadalje priča mezda kot neodvisna spremenljivka. Njeni zakoni so izpeljani iz subjekta, ki je kondenzacija upora proti delu. Zato je »menjava enega dela kapitala za živo delovno silo poseben moment, trg dela urejajo drugačni zakoni kot so na primer zakoni trga

živil« (Marx v Negri, 1996: 232). Mezda kot neodvisna spremenljivka torej pomeni, da je logika separacije prevladala, da je mezda kot družbena kvantiteta neodvisna veličina in da je njena rigidnost nepovratna danost analize. Nujno delo se vse bolj konsolidira na vse bolj nepovratnih nivojih. Rezultat boja okrog delovnega časa in njegove redukcije je dvig vrednosti nujnega dela, ki ima za rezultat splošno premestitev kategorialnih oblik kapitalistične akumulacije in reprodukcije. Nadalje je mezda neodvisna spremenljivka v isti meri, kot mora biti za kapital vrednost nujnega dela (kvantiteta, kvaliteta) fiksna dimenzija. Kapital mora za vsako ceno fiksirati vrednost mase nujnega dela, mezda pa je po drugi strani mobilna, spremenljiva, ni končna določitev menjave, ampak je rezultanta razrednega boja. Neodvisnost mezde določa boj in njegove možnosti ter razvoj. Boj konsolidira vrednosti nujnega dela in jih postavlja kot zgodovinske entitete: znamenje celokupnosti potreb, vedenj, doseženih vrednosti, ki jih lahko spreminja in pelje naprej le boj in to v skladu z možnostmi, ki jih skriva živo delo in ki so vsekakor deloma povezane s produktivnimi transformacijami kapitala. Moč živega dela pod obliko mezde kaže mistificiran značaj in fiksnost, ki jo zahteva kapital, da bi jo lahko meril. Ko presežemo to nujnost, ki jo vsiljuje kapital, zaznamo v in onkraj mezde utripanje živega dela v vsej njegovi družbeni realnosti, z vso močjo njegovega antagonizma (glej Negri, 1996: 232–33).

Ko odstranimo tančico mistifikacije dela, ki je imela obliko mezde, dobimo po Negriju najprej moč živega dela, ki je resnični ključ celotne dinamike produkcije, motor transformacije narave v zgodovino. Živo delo se postavlja nasproti denarju, ki je družbena komanda. V svojem razvoju povzame obliko realizirane abstrakcije, delavske družbe, posrednika proizvodnje. Rdeča nit abstraktnega dela skicira konstitutiven proces. Pod mistificirajočo tančico mezde nadalje vidimo, da bolj kot se delo

abstrahira in socializira, bolj se povečuje sfera potreb. Delo ustvarja lastne potrebe in prisiljuje kapital, da jih zadovoljuje. Mezda se oblikuje na osnovi teh potreb – da bi mystificirala odslej jasno individualnost mase nujnega dela, utrieno skozi proces napredovanja abstraktnega in družbenega dela, ki sproža napredujočo evolucijo potreb. In končno, ta individualnost teži k temu, da postane subjektiviteta.

Spoj med potrebami in individualna materialnost njihove kompozicije hočeta in morata biti animirana. Razmerje s kapitalom vodi k razbitju podvrženosti ekonomski nujnosti in individualnost se animira natančno tako, kot se lahko animira snov: kot vedenje, kot moč. Ta moč je subjektiviteta, ki je nepovratna. Kapital je prisiljen, da se prepozna kot razmerje, proporc, pravilo, ki je vsiljeno separaciji. Obe strani boja sta objeti v obliki razmerja. Razredni boj in politika sta odslej v središču ekonomske teorije (glej Negri, 1996, 234–36).

Neodvisnost proletariata je v teoriji mezde tematizirana kot politična določitev mezde, kot politizacija ekonomskega razmerja. Teorija vrednosti je podrejena teoriji presežne vrednosti, ki svojo inherentno kritičnost razrešuje v teoriji cirkulacije, ki pelje k napredujoči socializaciji in abstrakciji ter separaciji, k nastanku antagonističnega subjekta. Na ta način kapital preneha biti objektivacija in rekuperacija svoje negacije, ampak postane pravilo, ki načeluje separaciji, antagonizmu med dvema razredoma. Neoliberalizem ni pravzaprav nič drugega kot poskus preobrnitve te tendence od ekonomskega k političnemu, od individualne redukcije živega dela na abstraktno, h kolektivnemu uporu proti tej redukciji, ki se kondenzira v antagonističnem subjektu dela, večja sfero potreb, premešča kategorije kapitalistične akumulacije in reprodukcije ter pripravlja preobrat, revolucijo. Mezda kot neodvisna spremenljivka oziroma neodvisnost dela, ki se najavlja ne samo v teoriji mezde, ampak tudi mezdnem boju, tlakuje pot razvoju neodvisne logike delavskega subjekta.

Neodvisnost proletariata v mali cirkulaciji

Po Negriju lahko najdemo v poglavju Očrtov o mali cirkulaciji »neposredno možnost preobrnitve branja kapitala iz gledišča subjektivitete« in »teoretično (tendenčno) možnost proletarske neodvisnosti v nedrjih kapitala« (Negri, 1996: 236). Marx loči veliko in malo cirkulacijo. »Prva zaobjema celotno obdobje od trenutka, ko kapital zapusti proces proizvodnje, do trenutka, ko se vanj vrne. Druga je neprekinjena in se odvija istočasno kot proces produkcije: leži na delu (kapitala, op. p.), ki je plačan v mezdi in izmenjan z delovno silo.« (Marx v Negri, 1996: 236) Mala cirkulacija je tako »sfera, v kateri se določa in reproducira vrednost nujnega dela«. Ta produkcija in reprodukcija-ohranitev delovne sile, ki je postavljena v cirkulacijo tako, da poteka vzporedno s procesom produkcije in je z njim prepletena, pomeni tako neodvisnost proletarskega subjekta kot njegovo sposobnost vplivanja na kapitalistični razvoj. Po eni strani »kapitalistično razmerje, menjava, izkoriščanje na noben način ne vplivajo na neodvisnost proletarskega subjekta«, ki je »nezadušljiv in ireduktibilen subjekt«, po drugi pa ta »prostor, v katerem se razvije sfera potreb nujnega dela«, neposredno vpliva na kapitalistični razvoj (Negri, 1996: 236–37).

Za proletarski subjekt je torej značilna neodvisnost in sposobnost intervencije v kapitalistični razvoj. Je torej znotraj in proti. »To je edini trenutek cirkulacije kapitala, kjer konsumpcija posreduje neposredno« (Marx v Negri, 1996: 237). »Zdi se torej, da je tukaj cirkulirajoči kapital neposredno na razpolago individualni konsumpciji delavcev in da nasploh zadovoljuje neposredno konsumpcijo s tem, ko si nadene obliko končnega produkta. (...) Medtem ko se kapital reproducira, ustvarja lastne pogoje. Zaradi razmerja kapitala z živo delovno silo in pod pogoji njene subsistence, je cirkulirajoč kapital določen tudi v njegovi uporabni vrednosti.« (Marx v Negri, 1996: 237–38) Če

izhodišče kapitalističnega odnosa v produkciji, ki je pretvorba uporabne vrednosti dela v njegovo menjalno vrednost – saj je delo le na ta način lahko blago, ki se menjuje v sferi cirkulacije skozi proces valorizacije, ki tvori kapital – napeljuje k zaklenjenosti delovne zmožnosti v opredmetenem delu, potem se v sferi cirkulacije in reprodukcije kapitala to razmerje razklee. Vsebina oziroma strategija upora proti kapitalizmu nasploh potemtakem ni, kot že rečeno, v branjenju predkapitalistične uporabne vrednosti, ampak v pretvorbi menjalne vrednosti v uporabno vrednost v popolnoma razvitem kapitalističnem razmerju. Ta strategija upora je torej vezana na sfero potreb. »Nujno delo se dotakne produktov in jih z lastno konsumpcijo preoblikuje v uporabno vrednost. Zgolj nujno delo ima to sposobnost, da kapitalističnemu ovrednotenju zoperstavi *upor*, ki je njegova lastna (sama) ohranitev in reprodukcija. *Upor*, ki se ne predstavlja zgolj kot nemobilna točka, ampak kot cikel, kot gibanje, kot rast«. (Negri, 1996: 238) Simultanost in vzporednost, ki je značilna za malo cirkulacijo, torej označuje neodvisnost delavskega subjekta in njegovo lastno samoovrednotenje nasproti kapitalističnemu ovrednotenju. Neodvisnost proletarskega subjekta v nedrjih kapitala in njegova sposobnost interveniranja v kapitalistični razvoj je sposobnost samoovrednotenja.

Tako dobimo dve nasprotujoči si obliki ovrednotenja, »dvojno spiralo«, »dvojni mlinček«, ki določata proces kapitalistične krize, ki se pospešuje z večanjem moči proletarske strani odnosa. »Dvojni obraz mezde se raztopi in se pojavi kot *drugi* obraz, ki je popolnoma na novo utemeljen pod vidikom delavskega *dohodka*; tako zanika vsakršno komplementarnost v razmerju s kapitalom in se postavi kot njegovo nasprotje«. (Negri, 1996: 239) Razmerje delo kapital ni več dialektično, ampak antagonistično. Sicer je vedno dominirano, vendar obenem polno tveganj in vstaj. Kapital se temu razmerju ne more odtegniti. Mora ga ponovno sestaviti in se mu podvreči. Negri ugotavlja, da

pogoji razrednega boja v času Marxa narekujejo objektivno sodbo o fazi samoovrednotenja. Kapital gospoduje nad malo cirkulacijo in jo nenehno rekuperira znotraj velike cirkulacije, kar pa ne zmanjša sile nasprotja, s katero se pojavlja mala cirkulacija. Pogoji razrednega boja na prehodu iz masovnega k družbenemu delavcu pa narekujejo subjektivno sodbo o fazi samoovrednotenja. »Na nivoju kompozicije (in sile), ki jo je dosegel delavski in proletarski razred (...) se je baza samoovrednotenja povečala do točke, ko lahko revolucionarni projekt definiramo kot konstrukcijo nasprotne sile, ki je naslonjena na razredno dinamiko. To je dinamika oblasti, kajti uporabna vrednost je za proletariat neposredna zahteva in praksa oblasti. Nujno delo ne more biti definirano drugače, kot v izrazih oblasti: rigidnost, ireverzibilnost, pretenzija, subverzivna volja do vstaje.« (Negri, 1996: 240)

Ta druga spirala, drugi mlinček, drugi obraz mezde s svojim konstituirajočim potencialom in potencialom samovladanja nastane, ko je kapitalistično razmerje obče, družbeno, abstraktno in antagonistično. Tako je koncept samoovrednotenja druga in antagonistična stran koncepta denarja. »Denar je veliko posredovanje kapitalističnega razvoja in obenem komanda kapitala v tem posredovanju. (...) Ko so soočene s samoovrednotenjem, te funkcije zbledijo: *Zdi se, da mala cirkulacija od sebe potiska funkcije denarja*, slednji lahko v njej funkcionira kot preprosta blagovna cirkulacija (...) Sekvenca DBD [denar, blago, denar kot povečanje vrednosti blaga skozi proces kapitalistične valorizacije; op. p.] ni veljavna: denar, ki se izmenja med proletarci je uporabna vrednost. *Denar se podvrže samoovrednotenju (...) Redukcija denarja na čisto in preprosto funkcijo ukazovanja* na eni strani odnosa je *enakovredna njegovi podvrženosti samoovrednotenju* na drugi strani odnosa. (Negri, 1996: 242–43) Avtonomna sfera razvija potreba nujnega dela je sfera samokonstitucije proletarskega subjekta. Revolucionarna stra-

tegija je potemtakem zgrajena na oblikovanju, konsolidiranju, reproduciranju, širjenju takšne avtonomne sfere. Razveljavitev sekvence DBD' pomeni razveljavitev kapitalističnega ovrednotenja in s tem same redukcije živega dela (uporabne vrednosti, ki je potencialnost) na mrtvo delo (na menjalno vrednost). Ta razveljavitev se ne zgodi na osnovi simetričnega konflikta v sferi neposredne proizvodnje, ampak na osnovi krepitve sfere ne-dela. Na ta način je možno zlomiti inhibicijo, s katero kapital obuzda živo delo in njegove produktivne moči. Proletariat mora vzeti denar, v katerem je kondenzirano presežno delo, ki mu je bilo odvzeto in ga spremeniti v instrument samoovrednotenja. *Take the money and organize new society!*

Neodvisnost proletariata proti upravljanju s kapitalom

V teh opredelitvah možnosti neodvisnosti proletariata v nedrjih kapitala se po eni strani ne moremo znebiti motečega občutka eshatologije in filozofije zgodovine. Šele po končani zgodovinski modernizacijski vlogi kapitala je možno zasnovati teorijo neodvisnosti proletariata, ki lahko organizira proizvodnjo družbenega bogastva na način, ki ni homologen kapitalističnemu, torej načinu, ki predvideva odtujitev, ki izhaja iz izhodiščne polarizacije družbe na dva tipa blaga: na »svobodnega« delavca in na pogoje uresničitve dela - odtujitev, ki se materializira v družbenih institucijah, v katerih se delovna zmožnost oziroma uporabna vrednost zreducira na normo menjalne vrednosti. Prav tako pa ne moremo mimo dejstva, da je dominacija kapitala še kako realna in da je še posebej v luči krize treba zagnati teoretično in praktično iskanje neodvisnosti proletariata.

Zgodovina nas uči o temeljnem protislovju komunističnega gibanja, ki je priznavalo izjemno vlogo kapitala v razvoju produktivnih zmožnosti, obenem pa je v njem videlo pregra-

do temu razvoju. Tega protislovja so se večinoma lotili tako, da se je tehtnica nagnila v korist boja za napredek na škodo boja proti izkoriščanju. Tako so revolucionarne strategije v središče strategije družbene preobrazbe postavile zahtevo po družbenem ukazovanju kapitalističnemu razmerju in pomezdenje družbe v smislu vseobsegajoče in totalne redukcije živega dela na abstraktno delo, uporabne vrednosti na menjalno vrednost. Danes je še kako aktualno, da so revolucionarna gibanja v družbah, v katerih se je kapitalistično razmerje razvilo totalno, odkrila neodvisnost proletariata kot separacijo in kot drugačen razvoj, ki ni homologen kapitalističnemu. Aktualno zato, ker globalizacija pomeni ravno totalno razvitost kapitalističnega razmerja. Zagotovo bi bilo treba v deželah, kjer so kategorije kapitala pomenile realno dominacijo kapitala v družbi in kjer se je vprašanje alternativ vedno postavljajo kot vprašanje, kdo načeluje kapitalističnemu razvoju in razmerju – pri čemer se slednje ni nikoli podvrglo logiki separacije in antagonizma, ampak logiki vserezrešujoče dialektike –, postaviti hipotezo revolucionarne preobrazbe in komunistične osvoboditve na osnovi neodvisnosti proletariata. Zaklenjenost proletariata v kapitalistično razmerje, ki se kaže v trenutni krizi, je pravzaprav politični problem. V smislu neobstoja institucij gibanja, ki bi izhajale iz hipoteze neodvisnosti proletariata in ne iz vprašanja komande nad kapitalističnim razmerjem in razvojem. Če se vprašamo, kdo bolje upravlja s kapitalom, blokiramo prehod razrešljivega protislovja v nerazrešljiv antagonizem.

Kot smo že videli, marksovska kritika in revolucionarna strategija nista zgrajeni na branjenju predkapitalistične uporabne vrednosti, na branjenju konkretnega dela pred pretvorbo v abstraktno delo. Seveda že sama opredelitev uporabne vrednosti kot produktivne zmožnosti, ki je omniverzalna in nenehno postajajoča ter menjalne vrednosti kot opredmetenja te zmožnosti (inhibicijsko kanaliziranje, usmerjanje, instrumentaliziranje) ponuja kritiko kapitala

kot homogenizirajoče, centralizirajoče in totalizirajoče sile. Potencial politične ontologije, ki je zgrajena na tej izhodiščni opredelitvi, je zagotovo navdušujoč in inspirativen. Vendar pa je marksovska kritika in revolucionarna strategija zgrajena na možnosti pretvorbe menjalne vrednosti v uporabno vrednost, samokonstitucije abstraktnega in podružbljenega dela v antagonistični subjekt komunizma. Horizont komunizma torej nastane, ko doseže kapital vrhunec svoje moči, ko subsumira celotno družbo, družbene produktivne sile pod kapital.

Na tem mestu bi seveda marksovski diskurz lahko kritizirali iz perspektive heterogenosti sveta. Seveda na tem svetu obstajajo razlike, prav tako so možne različne oblike modernizacije, pa vendar je treba priznati, da ni svetovne regije, sfere življenja, ki se je ne bi dotaknil vampir kapitalističnega izkoriščanja in povzročil njene transformacije. O tem pričajo tudi alterglobalizacijska gibanja. Zapatizem, ki je vgrajen v kodo alterglobalizacijskega gibanja, je artikuliran na izkušnji petstoletne konkviste, kapitalistične kolonizacije in subsumpcije predkapitalističnih družb ter na akumulaciji uporov znotraj te kolonizacije in subsumpcije ter proti njima. Zapatistična strategija radikalne družbene preobrazbe ne izhaja iz izkušnje ljudstva Lakandoncev, ki je do šestdesetih let prejšnjega stoletja živelo v izolaciji od kapitalistične civilizacije. Kot sužnji na plantažah, pobeгли sužnji, kmetje brez zemlje, ki so tvorili revolucionarne vojske, so majevski Indijanci iz Chiapasa mobilni in antagonistični motor kapitalističnega razvoja na podoben način, kot masovni delavci v času, ko so avtonomistični marksisti iskali teorijo neodvisnosti proletariata.

Neodvisnost proletariata in avtomatični sistem strojev

Hipoteza neodvisnosti proletariata se popolnoma razvije v poglavju o strojih, o avtomatičnem sistemu strojev, ki je zagotovo »najboljši

primer uporabe antagonistične in konstitutivne dialektike, ki jo lahko najdemo v *Očrtih* in verjetno v celotnem Marxovem delu« (Negri, 1996: 245). Katere zaključke naredi Negri na osnovi branja poglavja o strojih oziroma avtomatičnem sistemu strojev? »Logika separacije premešča razmerje nujno delo/presežna vrednost na nivo zmožnosti kapitala, da subsumira družbo in preoblikuje razmerje med dvema dovršenima, nasprotujočima si, sovražnima subjektivitetama do točke, ko hočeta druga drugo uničiti.« (Negri, 1996: 253–54) Takšna opcija je za kapital nemogoča, saj živi od izkoriščanja, medtem ko je za proletariat popolnoma mogoča. Kapital nenehno znižuje nujno delo, da bi povečal delež iztrgane presežne vrednosti. Kapitalu sicer to uspeva individualno, iz mase posameznih delavcev. Proporcionalno z zaostrovanjem izkoriščanja oposameznjenih delavcev pa nujno delo profitira od kolektivitete in si (skozi njeno absorbiranje) ponovno prilasča velike kolektivne sile, ki si jih skuša prikrojiti kapital. »Kompresija individualnega nujnega dela je ekspanzija kolektivnega nujnega dela in konstruira družbeni individuum, ki ni sposoben zgolj proizvajanja, ampak uživanja proizvedenega bogastva« (Negri, 1996: 254).

Revolucionarna strategija je sedaj zastavljena na reappropriaciji presežnega dela, objektiviranega v fiksnem kapitalu. To pomeni, da je revolucionarna strategija zastavljena na nujnosti reappropriacije mašinizma, presežnega dela objektiviranega v fiksnem kapitalu? Marx pravi, da se »mašinizem pojavlja kot najustreznejša oblika fiksnega kapitala in ta kot najustreznejša oblika kapitala nasploh (...) Vendar pa se zgodi, da v kolikor je fiksní kapital navezan na določeno partikularno uporabno vrednost, več ne ustreza definiciji kapitala, ki je indiferentna do vsake določene oblike uporabne vrednosti. Torej bo cirkulirajoč kapital najustreznejša oblika za fiksní kapital, v njegovem gibanju in v njegovem odnosu z zunanostjo.« (Marx v Negri, 1996:

248) Če razmišljamo o revolucionarni strategiji kot reappropriaciji presežnega dela, ki je objektivirano v kapitalu, se nam odpreta dve možnosti. Bodisi gre za reappropriacijo fiksnega kapitala, ki je navezan na določeno partikularno uporabno vrednost, bodisi za reappropriacijo cirkulirajočega kapitala, ki je indiferenten do vsake določene oblike uporabne vrednosti. V času, ko je Negri pisal svoje delo *Marx onkraj Marxa* se je tehtnica nagnila k drugi možnosti, k reappropriaciji presežnega dela v cirkulirajočem kapitalu. Mašinizem se je namreč kazal kot strašanska sila dominacije nad živim delom. »Težnja kapitala k povečanju produktivnih sil in k čim večjemu zmanjšanju nujnega dela se uresniči s transformacijo delovnega instrumenta v mašinizem. V njem se objektivirano delo pojavlja, fizično, kot gospodujoča sila nasproti živemu delu. Ne le, da si ga prilasti, ampak mu aktivno gospoduje v procesu realne produkcije. Na tej stopnji se objektivirano delo dejansko pojavlja v delovnem procesu kot dominantna sila nasproti živemu delu, medtem ko je bil kapital do sedaj le formalna sila, ki si je tako prilastila delo.« (Marx v Negri, 1996: 247) Ta skrajna odtujenost individualnega delavca in mase individualiziranih delavcev, ki so zgolj pritliklina, zavestni organi avtomata, ki jim aktivno gospoduje, pa ima drug obraz. Nastanek kolektivnega delavca, družbenega delavca, družbenega individuuma.

Komunizem kot osvoboditev od izkoriščanja ni znamenje individualizma in humanističnega sočutja. »Treba se je spomniti, da komunistična destrukcija zakona vrednosti (ali bolje, njen prevrat) odpravi ali negira individualne elemente individualne produktivnosti, na katerih je – iz kapitalističnega stališča in njemu ustrezne marksovske analize – utemeljen. Premestitev je tukaj popolnoma dovršena. Družbenemu kapitalu ustreza kolektivni delavec. (...) V komunistični revoluciji je individuum družben.« (Negri, 1996: 256) Toda, kako se konstituira družbeni individuum, ki

bi se odtegnil kapitalističnemu gospodstvu? Revolucionarna strategija mora narediti iz reappropriacije presežnega dela, ki je objektivirano v kapitalu, samokonstitucijo družbenega individuuma. Reappropriacija presežnega dela, ki je objektivirano v fiksnem kapitalu, na način družbenega upravljanja z njim potemtakem ne pride v poštev. Skrajni domet take strategije je samoupravljanje. Delavci sami upravljajo s fiksnim kapitalom, kar nikakor ne zmanjša sile njegovega gospodstva nad živim delom. To dejstvo je konec koncev nepremostljiva pregrada samoupravnega socializma. In v tej luči je popolnoma razumljivo zavračanje konceptov samoupravljanja in soupravljanja s kapitalom, ki je bilo tako značilno za *Industrial Workers of the World*. Njihovo preprosto geslo »več denarja za manj dela« in gradnja družbenega individuuma (skupnostni projekti, izobraževanje itd.) so bili pomemben integralen del boja proti izkoriščanju. Podobno skrb za samokonstitucijo družbenega individuuma kažejo tudi tako imenovani *Poor Workers Unions*. Gre za manjšinske sindikate v ZDA, ki so organizirali nefordistične delavce. Izhajali so iz manjšinskih družbenih identitet (ženske, etnične, rasne, manjšine itd.) in ne iz identitete dela. In seveda, sama Negrijeva interpretacija izhaja iz epizode delavskega gibanja, ki jo označuje normalizacija delavskega boja v tovarnah in eksplozija družbenih bojev. Sicer pa je v samem operaizmu, katerega predstavnik je tudi Negri, eden od teoretičnih stebrov kritika mašinizma. Kritika gospodstva fiksnega kapitala je že zgodaj v razvoju operaizma predstavljala specifično razliko od tradicionalnih institucij delavskega gibanja.

Kje pa se nahaja neodvisnost proletariata kot reappropriacija presežnega dela, ki je objektivirano v kapitalu in to na način samokonstitucije družbenega individuuma? Realna subsumpcija dela pod kapital je dvojna. Prvič je proces dela degradiran na preprost element procesa ovrednotenja. »V isti meri kot postavlja kapital delovni čas – preprosta kvantiteta

dela – kot edini določujoči princip, neposredno delo in njegova kvantiteta prenehata biti določujoč princip produkcije – ustvarjanja uporabnih vrednosti – in sta kvantitativno zreducirana na najnižje deleže, kvalitativno na nepogrešljivo, a subalternno vlogo glede na občo znanstveno aktivnost, tehnološko aplikacijo naravnih znanosti in občo produktivnost, ki izhaja iz družbene organizacije celote produkcije – obča produktivnost, ki se predstavlja kot naravna danost družbenega dela. Tako kapital kot gospodujoča sila produkcije dela v smeri lastnega propada.« (Marx v Negri, 1996: 249). Drugič se produktivni kapital razširi v cirkulacijo. »S tem ko prevzame obliko planiranja in kontrole reprodukcije družbe se cirkulirajoči kapital pojavi kot produktiven kapital. Subsumpcija družbe postane sama produkcija družbe« (Negri, 1996: 249). Seveda pa ima tudi ta totalizirajoča dimenzija cirkulirajočega kapitala drugi obraz. Skozi subsumpcijo družbe in njeno kapitalistično reprodukcijo gradi dimenzijo družbenega individuuma.

Na tej ravni dovršenosti oblasti kapitala se ponovno reaktivira antagonizem in zarisovati se začne antagonistična subjektiviteta. »V tej preobrazbi veliki temeljni steber produkcije in bogastva ni neposredno delo, ki ga človek sam opravlja, ne čas, ki ga dela, ampak prilščanje njegove lastne obče produktivne sile, njegovo razumevanje narave in njegovo obvladovanje po njegovem bivanju kot družbenem telesu – z eno besedo, razvoj družbenega individuuma.« (Marx v Negri, 1996: 252) Prvenstven element produkcije vrednosti in bogastva ni več neposredno delo, ampak ta obča produktivna sila, ki privre iz družbenega telesa vednosti in delanja – družbeni individuum je steber produkcije in bogastva. In ta družbeni individuum, ki je nov subjekt produkcije, išče obliko samokonstituiranja. Kapital je namreč »sam procesuirajoče protislovje (s tem), da stremi k redukciji delovnega časa na minimum, medtem ko po drugi strani delovni čas postavlja kot edino mero in vir bogastva. Tako zmanjšuje delovni čas

v formi nujnega, da bi ga povečeval v formi odvečnega; zato čedalje bolj postavlja odvečni čas kot pogoj – *question de vie et de mort* – za nujni. Po eni strani torej kliče v življenje vse moči znanosti in narave, kakor tudi družbene kombinacije in družbenega občevanja, da bi ustvarjanje bogastva napravil neodvisno (relativno) od zanj uporabljenega delovnega časa. Po drugi strani hoče te tako ustvarjene orjaške družbene sile meriti ob delovnem času in jih ukleniti v meje, ki so potrebne, da bi že ustvarjeno vrednost ohranil kot vrednost. Produktivne sile in družbeni odnosi – različni strani razvoja podružbljenega individuuma – se kapitalu prikazujejo le kot sredstvo in so zanj le sredstvo, da bi produciral iz svoje bornirane podlage. *In fact* pa so to materialni pogoji, da bi jo vrgli v zrak.« (Marx v Negri, 1996: 253) Kapital torej vsiljuje mero zakona vrednosti in brzda transformacije subjektov dela in produkcije. In proces je prišel do točke, kjer morajo nove subjektivne forme »raztreščiti« stari sistem zakona vrednosti, zakona izkoriščanja.

Vprašanje, ki si ga moramo zastaviti je, kje se nahaja ta novi produktivni subjekt, na kak način je mistificiran v institucijah družbene produkcije in reprodukcije, ki so zgrajene na zakonu vrednosti, kako se izraža njihova kriza in kako se lahko na osnovi njenega poglobljanja ta subjekt samokonstituirata? Današnje prizorišče razrednega boja določajo načini, kako kapitalistična vrednostna forma kolonizira nove subjektivne forme dela in produkcije. Osvobodilne strategije morajo biti usmerjene k raztreščenju starega sistema zakona vrednosti, zakona izkoriščanja. In seveda se moramo takoj vprašati, kaj je vzvod takšnega procesa družbene transformacije, ki demistificira obstoj družbenega individuuma, družbenih produktivnih sil, ki so zaklenjene in inhibirane v kapitalistični obliki (v sistemu zakona vrednosti in izkoriščanja).

Kar je naravnost osupljivo v obravnavanih prehodih, ki omogočajo teoretsko utemeljitev neodvisnosti dela oziroma proletariata, je

dvojna narava mezde. Ta je po eni strani institucija pretvorbe uporabne vrednosti dela v menjalno vrednost, kar je predpogoj kapitalistične akumulacije, po drugi strani pa je kot razširjajoča se sfera potreb ontološka sedimentacija iz menjalne vrednosti izluščene uporabne vrednosti proletariata. In to na popolnoma podružbljenem in abstrahiranem nivoju. Zato moramo ponovno pretehtati politični potencial mezdnega boja. Tokrat na ravni družbenega individuuma, kar pomeni na ravni družbene mezde. In na tej ravni je treba peljati diskusijo o univerzalnem dohodku. Koncept slednjega omogoča demistifikacijo družbenega individuuma in njegovo politično samokonstitucijo.

Zato ni nobenih bližnjic. Prevrat teorije presežne vrednosti iz gledišča proletariata ne pomeni, da postane kapital uporabna vrednost delavcev. Neodvisnost proletariata namreč ne predpostavlja možnosti ukazovanja kapitalu, ampak možnost destrukcije razmerja kapitala. »Edina pot, ki jo najdemo pri Marxu, tako v *Grundrisse* kot v vseh ostalih delih, je razbiti (razmerje kapitala) od znotraj, ne iskati zunanje oporne točke, zdrobiti ga izhajajoč iz delavske subjektivitete kot negacije in istočasno potencialnega bogastva (ki ga vendarle v svojem globalnem vidiku že uporablja kapital); skratka poglobiti prelom kapitalističnega razmerja iz njegove notranjosti. (...) vse to vodi k teoriji družbenega individuuma in komunizma kot negaciji kapitalističnega razmerja. Ne kot inverzija komande kapitala, ampak kot inverzija razmerja med nujnim delom in presežnim delom, kot negacija in reappropriacija presežnega dela. Pot subjektivitete je popolnoma notranja kapitalističnemu razmerju in si ne skuša zamišljati alternativ, ampak zna, skozi poglobljanje separacije, streti razmerje. Pot subjektivitete je intenzivna pot, je nenehna in koherentna rekompozicija sledočih si negacij, nujno delo zviša do točke, ko to uniči presežno delo. (...) V tej intenzivnosti, ki označuje separacijo, se najde maksimum svobode. Družbeni individuum je multilateral-nost. Maksimum različnosti je najvišji približek

komunizma. (...) *Delavska oblast ni prevrat kapitalistične oblasti; niti formalno.* Delavska oblast je negacija oblasti kapitala, je negacija centralizirane in homogene oblasti buržoazije, političnih razredov kapitala. Je razpustitev vsake homogenosti. Triumfira »pluralna«, multilateralna metodološka shema. (...) Presežno delo je dalo kapitalističnemu projektu uniformen vidik, mezda je predkonstituirala figuro kapitala. Ko postane mezda skozi svoj razvoj samoovrednotenje in reappropriacija presežnega dela, je to konec profitabilnega pravila razvoja. (...) Subjektiviteta osvobaja zgolj samo sebe, pravzaprav osvobaja totalnost možnosti. Skicira horizont. (...) Komunistična revolucija, izbruh družbenega individuuma v vsej njegovi moči, ustvari bogastvo alternativ, predlogov, funkcij. Svobode.« (Negri, 1996: 261–62)

Za konec še o aktualnosti takšne teoretske intervencije?

Kaj reči ob koncu tega kratkega popotovanja po neodvisnosti proletariata, kot jo najdemo v interpretacijah Marxa v avtonomističnem marksizmu? Seveda se postavi vprašanje smiselnosti kopanja po teh teorijah. Marksizem že dolgo ni več »edina« znanost delavskega gibanja, še manj pa socialističnih sistemov. Zato delo na določenih aspektih marksistične teorije ne more imeti vloge politične intervencije v politiko gibanja. Danes smo v postmoderni z eklekticismom teorij in diskurzov. Temna stran tega eklekticizma je, da obstaja zgolj kot tržno blago, svetla stran pa je, da vnaša v kodo osvobodilne politike neevropocentrične izkušnje. Pa vendar se zdi, da so lahko takšne teoretske intervencije plodne. Najprej lahko na prostoru, kjer so bile kategorije kapitala bolj kategorije gospostva kot osvobajanja, vsaj teoretsko odpremo poglavje mezdnih bojov in njihovega političnega potenciala. Da torej komunistične politike ne razumemo kot homologno modernizaciji

in kot kolektivno upravljanje s kapitalističnim razmerjem, ampak kot demistifikacijo in osvoboditev družbenega individuuma. Na tej osnovi lahko v prihodnosti naredimo tudi zgodovinske analize možnosti nastanka in realni obstoj takšne politike v tukajšnji zgodovini.

Še dodaten pomen tovrstni teoretski intervenciji daje kriza. Slednja je še zaostila vprašanje neizogibnosti novih institucij delavskega in družbenega gibanja. Institucij, ki izhajajo iz neodvisnosti proletariata in ne iz upravljanja s kapitalističnim razmerjem. Prav neverjetno je, kako je cunami trenutne strukturne krize kapitalizma naplaval socialistična trupla in kako intenzivni so poskusi, da bi jih obudili. Po drugi strani se je lokalno gibanje ujelo v popolno impotenco bodisi katastrofičnih diskurzov, po katerih je kapitalizmu tako rekoč odzvonilo, bodisi v pozivanja k alternativam, ki pa niso zgrajene na subjektiviteti proletariata, ampak na utopičnih vizijah. Čas je, da se posipamo s pepelom in priznamo, da smo podcenjevali politični potencial mezdnega

boja. Obenem pa moramo vztrajati, da je treba v mezdi demistificirati potencial družbenega individuuma in da je treba mezdni boj usmeriti v njegovo osvoboditev. Pričujoči prispevek je morda dal določene ideje, kako.

Literatura

- HARVEY, D. (2005): *A brief history of Neoliberalism*. New York, Oxford University Press.
- LAZZARATO, M. (2004): *Les révolutions du capitalisme*. Paris, Les Empêcheurs de penser en rond.
- LOTRINGER, S. IN MARAZZI, C. (UR.) (2007): *Autonomia: Post-political politics*. Los Angeles, Semiotext(e).
- MARX, K. (1985): *Kritika politične ekonomije 1857/58*. Ljubljana, Delavska enotnost.
- NEGRI, A. (1996): *Marx au-delà de Marx*. Paris, Editions L'Harmattan.
- WRIGHT, S. (2002): *Storming Heaven: Class composition and struggle in Italian Autonomist Marxism*. London, Pluto Press.